

“Sivil” Değil “Sivil Görünümlü Siyasal” Gezi Parkı

Ayşe Çolpan KAVUNCU¹

Öz: Bu yazıda, bir kentsel toplumsal hareket örneği olarak Gezi Parkı süreci ele alınarak, yeni toplumsal hareketlere dair yazının hem bir değerlendirmesi yapılacak hem de Gezi parkı örneğinden hareketle toplumsal hareketlerin Türkiye’de geçirdiği tarihsel süreçler üzerinden sürekliliği ve kırılmaları ele alınacaktır. Bu noktada yazıdaki ana iddia, yeni toplumsal hareketlerin eski toplumsal hareketlerden birçok noktada farklılıklar sergilediği ancak en az eski toplumsal hareketler kadar siyasal nitelik arz ettiğidir. Toplumsal hareketler ister yeni ister eski olsun, toplumsal yapıdaki bir olguyu protesto etmesi bakımından siyasaldır ve sivil alanda olması siyasal olmayacağı anlamına gelmez. Bu doğrultuda kısaca yeni (kentsel) toplumsal hareketlere dair literatürü inceledikten sonra, öncelikle zaman ve mekan açısından sürekliliği ortaya koyması açısından Taksim meydanının Türk siyasal hayatı için önemi irdelenecek ve arkasından Gezi parkı eylemleri, öne sürdüğümüz hipotez dahilinde incelenecektir. Sonuç olarak da tekrar temel hipotezimize dönerek bir değerlendirme yapılacaktır

Anahtar kelimeler: Siyaset, katılımcılık, sivil, yeni toplumsal hareketler.

1 Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, akavuncu@gmail.com

Giriş

Gezi Parkı ile ilgili bugüne kadar birçok analiz yapıldı. Siyasal iktidara karşı duruşundan Gezi Parkı eylemlerine katılanların sınıfsal analizine kadar, meselenin Gezi Parkındaki 3-4 ağaçtan ibaret olup olmadığından, eylemlerin kentsel toplumsal hareket mi yoksa terör hareketimi olduğuna kadar, Gezi Parkı eylemlerinin ekonomideki etkilerinden dış politikada Türkiye'ye verdiği zarar veya faydalarına kadar birçok konu açısından incelenen Gezi Parkı olayları, bu yazıda bir kentsel toplumsal hareket olarak ele alınarak hakim söylem olan “*yeni toplumsal hareketler*” yazısına bir eleştiride bulunulacaktır.

En net tanımıyla Gezi Parkı olayları Türkiye’de İstanbul Gezi Parkı’nda 27 Mayıs 2013 gecesi, Hükümetin Taksimprojesine uygun olarak Gezi Parkı’nın tahrip edilmesi ile ilgili toplumun bazı kesimlerinin protestoda bulunmasıdır. Arkasından ortaya çıkan gelişmelerle bağlantılı olarak giderek Türkiye’nin birçok büyük kentine yayılan eylemler, iktidar partisi olan AK Parti’ye ve özellikle başbakan Tayyip Erdoğan’a karşı protesto eylemlerine dönüşmüştür. Bir kentsel toplumsal hareket olarak Gezi Parkı olaylarını sağlıklı ve tutarlı bir şekilde irdeleyebilmek için meseleyi sadece akademik yazında yer alan farklı kuramlar dahilinde ortaya çıkan “eski -yeni toplumsal hareketler” tanımlamaları doğrultusunda irdelemek yerine, ya da bununla beraber zamana ve mekana oturarak tarihselliği ve somutluğu çerçevesinde ele almak gerekmektedir. Diğer bir deyişle, Gezi Parkı eylemlerinin, Taksim Meydanı çevresinde tarihsel olarak gerçekleşen diğer toplumsal hareketlerin içerisinde nerede durduğuna da bakmak gerekmektedir.

Bu doğrultuda, yazıda öncelikle kentsel toplumsal hareketlerin bir kavramsal çerçevesi sunulacaktır. Buradan hareketle Gezi Parkı eylemlerinin kentsel toplumsal bir hareket olup olmadığı irdelenecektir. Ardından Gezi parkı hareketinin Taksim meydanında gerçekleştirilen kendinden önceki bazı toplumsal hareketlerle benzer ve farklı yönleri irdelenerek, kentsel toplumsal bir hareket olarak Gezi Parkı’nın kendinden önceki Taksim meydanındaki toplumsal hareketlerden farkı ve bu noktada özgünlüğü ile beraber, yenikentsel toplumsal bir hareketin

tanımlanmasında sivil toplum-devlet kutuplaştırmasının yeniden sorgulanması gerektiği Gezi Parkı eylemleri üzerinden vurgulanacaktır.

Herhangi bir teori ile toplumsal bir olgu test edilemez, tersine bilimsel bakış açısında, herhangi bir sosyal olgu ile teorinin geçerliliği test edilir. Bu yazıda temel olarak Gezi Parkı süreci ile ortaya çıkan Gezi Parkı'nı eleştiren kesimlerin iddia ettiği “Gezi Parkı'nda mesele 3-5 ağaç değildi, bu bahane edilerek, hükümeti devirme eylemidir bunlar, bir terör eylemidir” gibi yorumların veyeni kentsel toplumsal hareketlere dair yazının bir eleştirisinin yapılması amaçlanmaktadır. Temel olarak iddiamız ise şu olacaktır: *“Gezi Parkı süreci Türkiye’de yeni toplumsal hareketlere örnek oluşturacak bir eylemdir. Yeni Toplumsal hareketler eski toplumsal hareketlerden birçok noktada farklılıklar sergilemektedir ancak eski toplumsal hareketler kadar siyasal nitelikte olması noktasında bir süreklilik arz etmektedir. Toplumsal hareketler ister yeni ister eski olsun toplumsal yapıdaki bir olguyu protesto etmesi bakımından siyasaldır ve sivil alanda olması siyasal olmayacağı anlamına gelmez”*.

Bu doğrultuda kısaca yeni (kentsel) toplumsal hareketlere dair literatürü inceledikten sonra, oluşturacağımız çerçeve ile beraber öncelikle zaman ve mekan açısından sürekliliği ortaya koyması açısından Taksim meydanının Türk siyasal hayatı için önemi irdelenecek ve arkasından Gezi parkı eylemleri, öne sürdüğümüz hipotez dahilinde incelenecektir. Sonuç olarak da tekrar temel hipotezimize dönerek bir değerlendirme yapılacaktır. Yazıya geçmeden önce belirtilmesi gereken bir nokta, bu yazıda Gezi parkı eylemlerinin temel protesto sebebi olarak ortaya çıkmasında etkili olan Topçu kışlası ve Alışveriş merkezi (AVM) meselesinin yasal dayanakları ile incelenmesi, yazıdaki temel hipotez açısından çok merkezi olmaması dolayısıyla kapsam dışı tutulmuştur.

1-Kentsel Toplumsal Hareketler

Toplumsal hareketler en kısa haliyle iktidar ve resmi devlet organları ya da muhalefet partilerinin organize etmediği; bir toplumsal sorun ile ilgili toplumsal yapıdan çıkan çeşitli grupların eylemleridir. Bu tanım dahilinde toplumsal hareketlerle ilgili en temel iki belirleyici olduğunu

baştan söylemek gerekmektedir. Birincisi toplumsal hareketler özellikle 19.yy ile beraber modern devlet yapısı içerisinde ortaya çıkmış eylemlerdir. İkincisi de toplumsal yapıda devletin yarattığı refahın ve adaletin bölüşümü ve dağıtımı ile ilgili bir duruma karşı toplumsal yapıdan gösterilen tepkidir.

Bundan dolayı toplumsal hareketler de içinde buldukları tarihsel dönemlerin sosyo-ekonomik ve siyasal yapısı doğrultusunda şekillenmişlerdir. Akademik yazın bu noktada refah devletinin dönüşümü doğrultusunda sosyal hareketleri de *eski ve yeni* olarak ayırmaktadır. *Eski* toplumsal hareketler 1960'ların sonuna kadar devam eden Keynesyen refah devleti içerisinde ortaya çıkan toplumsal hareketler iken, 1970'lerle küreselleşme doğrultusunda yaşanan paradigma dönüşümü, toplumsal hareketlerin de yapısını değiştirmiştir ve yeni olarak ifade edilen eski den farklı toplumsal hareketler şekillenmeye başlamıştır.

Bu akademik yazın tarihsel olarak bu toplumsal hareketleri ikiye ayırırken, gerçekte herhangi bir somut toplumsal hareket incelenirken, bu zamansal ayrıma paralel olarak mekansal ayrımın da yapılması gerektiğini savunmaktadır. Diğer bir deyişle, herhangi bir toplumsal hareketi etkileyen içinde bulunduğu dönemin paradigması kadar, içinde bulunduğu toplumsal yapının kendine özgün dinamikleri ve tarihsel özellikleridir de. Bundan dolayı yalnız evrensel akademik yazının dönemsel ayrımı değil, Türkiye'nin toplumsal yapısı ve İstanbul ile özellikle Taksim Meydanı'nın Türkiye'deki toplumsal hareketler için önemi de Gezi Parkı sürecini anlamak için bir o kadar önemlidir. Diğer bir deyişle, tarihsel gelişmeler çerçevesinde gerçekleşen toplumsal hareketleri etkileyen hem uluslararası ölçekte dünya siyasetinde ortaya çıkan yeni paradigmalar hem de o ülkenin kendine özgü sosyo-politik toplumsal yapısıdır. Yani herhangi bir toplumsal olgu bu ikisi arasındaki karşılıklı etkileşim sonucu şekillenmekte ve ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı genellikle sadece biri ile meseleye bakan çalışmalar Gezi Parkı'nı anlamaktan ve anlatmaktan uzak kalmaktadır.

Eski ve yeni toplumsal hareketleri açıklamaya geçmeden önce, toplumsal hareketleri genel olarak tanımlayan farklı uzmanların, temel

aldıkları kıstasları kısaca değerlendirmek gerekirse. Örneğin Tilly’ye göre, her dönemin farklı niteliklerine sahip toplumsal hareketleri olsa da, tamamında ortak olan nitelik “*meydana geldikleri toplumsal koşullar üzerinde ya değişmeyi gerçekleştirmek ya da değişmeye direnmek amacını taşırlar*” (akt. Çımrın, 2010: 47). Diğer taraftan diğer bir düşünür Touraine’e göre, toplumsal hareketlerin en temel özelliği siyasal nitelikte olmalarıdır. Tarrow ise, toplumsal hareketleri, kolektif olarak örgütlenmiş bir aktörün varlığı üzerinden açıklamaktadır. Ancak daha da önemlisi Tarrow’a göre, toplumsal hareketlerin en önemli özelliği çatışmacı nitelikte olmalarıdır. Melucci ise, toplumsal hareketleri işlevleri ile açıklamayı seçmekte ve bir toplumsal hareketin sistemin “*sınırlarını zorlayan bir nitelikte*” olması gerektiğini öne sürmektedir. Detaylı ve sistematik olarak toplumsal hareketleri analiz etmeye çalışan Castells’e göre, toplumsal hareketlerin olmazsa olmaz üç temel özelliği vardır: ortak kimlik, karşıtı ve toplumsal hedefi (akt. Çımrın, 2010: 49).

Eski ve yeni toplumsal hareketleri birbirinden ayıran çalışmalar incelendiğinde temel olarak eski ve yeni arasındaki süreklilik ve kopuşlar noktasında mesele irdelenmektedir. Bir grup akademisyen *yeni* toplumsal hareketlerin tamamen eskiden farklı olduğunu söylerken bir grup ise bir değişimin olduğunu *yeni* toplumsal hareketlerin değişik olduğunu ancak bunun net bir kopuştan ziyade bir süreklilik arz ettiğini savunmaktadır. Toplumsal hareketler arasında kopuş olduğunu öne süren yazarların başında, Castells (1996), Laclau ve Mouffe (1992), Melucci (1995), Touraine (1988), Cohen (1992) gelmektedir. Toplumsal hareketler arasında bir süreklilik olduğunu savunan yazarların başında ise Offe (1987) ve Wallerstein (1993) gelmektedir (Coşkun, 2006: 70). Bu görüşleri *eski* ve *yeni* toplumsal hareketlerin farklılık noktalarından kısaca irdelemeye çalışalım.

Birinci olarak toplumsal hareketlerde eski ve yeni ayrımı, toplumsal hareketlerin aktörlerinin yapısı açısından vurgulanmaktadır. Yani, toplumsal hareketlerin *eski* ve *yeni* olarak ayrımlanmasında, esasında sınıf yapısı ile ilgili bir ayrım temel oluşturmaktadır. Buna göre, temel ayrım eski toplumsal hareketlerin merkezi aktörlerinin emek ve işçi

sınıfılaşmasına karşın yeni toplumsal hareketlerin merkezi aktörleri yeni kentli orta sınıf olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada, gerçekte *eski* ve *yeni* hareketler arasında hem süreklilik hem de kopuşu savunan yazarlar hem fikirdir. Bundan dolayı *yeni* toplumsal hareketler çoğu zaman kentsel toplumsal hareketler olarak da kullanılmaktadır. Nitekim, “... *daha çok kent merkezlerinde hayat bulmaya başlayan yeni sosyal hareketlerin kent yaşamının getirmiş olduğu sivil toplum ve kimlik yönelimli politikalar ile yakından ilgisi olduğu söylenebilir*” (Çımrın, 2010: 46).

Ancak *yeni* toplumsal hareketlerin detaylı incelemesinde merkezi aktör olan yeni kentli orta sınıfın etrafında gelişen toplumsal hareketlerin sınıfsal yapı ile etkileşimi noktasında öne sürülen farklı fikirler söz konusudur. *Yeni* toplumsal hareketleri sadece yeni orta sınıf ile sınırlayan görüşlere karşın, özellikle neo-marksistlere göre yeni toplumsal hareketler, bir tür sınıflar arası dayanışma, ittifak olarak görülmelidir (Coşkun, 2006: 75). Buna göre, *yeni* toplumsal hareketler sadece yeni orta sınıfı değil, eski orta sınıfı, işsizleri, işçileri, öğrencileri de kapsamaktadır.

Yeni orta sınıfa dayalı yeni toplumsal hareketler, doğal olarak eskinin işçi sınıfının değerlerinden farklı değerlere sahip olacak ve bu durum aktörü oldukları toplumsal hareketlerin niteliğinin de değiştirecekti. Yani ikinci olarak *eski* ve *yeni* toplumsal hareketler arasındaki ayrım noktası hareketlerin amaçları ve niteliğidir. Buna göre, yeni toplumsal hareketlerin aktörü olan yeni orta sınıf, işçi sınıfının sınıf temelli değerlerinden farklı olarak kimlik temelli değerleri önemsemekte ve bu durumun endüstriyel toplumdan post-endüstriyel topluma geçilmesinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Diğer bir deyişle post-endüstriyel toplumu endüstriyel toplumdan keskin bir şekilde ayırma eğiliminde olan kuramcılar, yenis toplumsal hareketleri de nitelikleri itibarıyla eski toplumsal hareketlerden ayırmaktadırlar. Dahası bu noktada önemli bir özellik, eski toplumsal hareketlerin “sınıf” kadar eski sömürge ülkelerin halklarının 20. yüzyıldaki “ulusal mücadeleleri”ni içeren hareketlerden oluşmasıdır (Çımrın, 2010: 50). Yeni toplumsal hareketler ise temelde çevreci, feminist hareketler olarak ortaya çıkmaktadır.

Buradan hareketle amaçsal olarak farklılıklarla ilgili bir diğer mesele de, gerek sınıf temelli gerekse ulusalcı olsun eski toplumsal hareketlerin talepleri, eşitlik etrafında oluşmaktaydı. Özellikle ekonomik alanda emek sömürüsüne ve ulusal sömürgeciliğe karşı mücadele eden bu hareketler çatışmaya girdiği ya da karşıtı olan gruplarla eşit olmayı, onlar kadar “sahip olma”yı talep etmekteydi. Oysa yeni toplumsal hareketler incelendiğinde, bu eşitlik taleplerinin yerini kimlik temelli olma sebebiyle tanınmaya, kabul edilmeye, onaylanmaya dönüştüğünü görmekteyiz (Çımrın, 2010: 52). Diğer bir deyişle, “sahip olma” yeni hareketlerde “var olma”yaevrilmiştir artık.

Bu farklılık, eski ve yeni hareketlerin devlete karşı aldıkları pozisyonlarda da görülmektedir (Çımrın, 2010: 51). *Eski* toplumsal hareketler, devlet yapısını ele geçirmeyi yani “devlet yapısına sahip olmayı” dünyayı değiştirebilmenin alternatifsiz tek yolu olarak görürken, yeni toplumsal hareketler devletin toplumsal yaşama müdahale etmesini sağlayan devlet organlarına sahip olmak bir tarafa devlet tahakkümünü tamamen reddetmekte, dünyayı değiştirmenin yolunun devleti ele geçirmek yerine, mümkün olduğunca somut yaşanan problemleri çözme veya revize etme yönünde eylemde bulunmayı ve mücadele etmeyi seçmektedir. Dolayısıyla *eski* toplumsal hareketlerin temel amacının kapitalist üretim ilişkilerini topyekün reddetmek olduğu buna karşın yeni toplumsal hareketlerin amaçlarının, sistem içerisinde yanlış giden bazı şeyleri revize ederek, kadın hakları, insan hakları, etnik kimliklerin tanınmasının güçlendirilmesi; ekolojinin ve barışın korunmasının sağlanması olduğunu öne sürmek mümkündür.

Tüm bu *eski* ve *yeni* toplumsal hareketlerin amaçları ve niteliği ile ilgili farklılıkların yine *eski* ve *yeninin* ayrımlanmasında keskin kopuşları savunan ile devamlılığı savunan teorisyenler arasında tartışma yarattığını söylemek gerekmektedir. Birincisi kapitalist sisteme karşı duruş noktasında *yeni* toplumsal hareketlerin eskiden net bir şekilde ayrıldığını savunanlara göre, kentsel (*yeni*) toplumsal hareketler, kapitalist üretim ilişkilerinden ziyade ortadoks Marksizmi, modernist yaklaşımları ve modern devletin toplum mühendisliği anlayışını eleştirmektedirler ve

bu durum onları eski toplumsal hareketlerden keskin bir şekilde ayırmaktadır. Oysa *yeni* toplumsal hareketleri “*yeni*” olarak tanımlamada çekimser kalan kuramcılara göre, yeni toplumsal hareketlerin karşı çıktığı birçok nokta kapitalizmin sınıfsal ilişkisinden kaynaklanmaktadır ve bundan dolayı *yeni* toplumsal hareketlerin kimlik temelli talepleri, ekonomik sömürden kaynaklanan adaletsizliğin sonuçlarıdır (Coşkun, 2006: 74). Bundan dolayı *yeni* toplumsal hareketler *eski* toplumsal hareketlerden farklı taleplerde bulunmamaktadırlar.

Son bir farklılık belki de iki dönemin toplumsal hareketlerinin organizasyon ve örgütlenme şekillerindedir. Yeni toplumsal hareketler çoğu zaman merkezsiz bir yapıya sahiptir. Diğer yandan eski toplumsal hareketlerin katı hiyerarşik organizasyon yapılarından da eser kalmamıştır artık. Yine bu noktada eski ve yeni toplumsal hareketleri birbirinin devamı olarak gören Offe’ye göre, yeni toplumsal hareketler kısmen daha esnek örgütlenmiştir, tek fark budur (Coşkun, 2006: 74).

Görüldüğü gibi, eski ve yeni toplumsal hareketler arasında radikal farklılıklar olduğunu ileri sürme ya da tersini savunma bir anlamda küreselleşme olarak ifade edilen neoliberal dönemin refah devleti döneminin paradigmalarından keskin bir kopuş yaratıp yaratmadığı noktasında kilitlenmektedir. Post-materyalist, post-modern dönemin modern ve endüstriyel toplumun özelliklerini toptan yerle bir ettiğini bambaşka bir döneme girildiğini savunanlara göre, yeni toplumsal hareketler de eski den tamamen farklı bir niteliğe sahiptir, hatta eskinin savunduğu değerlerin kendisine de karşıdır bu yeni hareketler. Diğer taraftan yaşadığımız dönemi, kapitalizmin sadece krizden çıkabilmek için yeni bir evresi olarak tanımlamayı seçenlere göre ise, hala toplumsal hareketler temelde kapitalist üretim ilişkilerinden kaynaklanan sömürünün yarattığı eşitsizlik ile mücadele etmektedir. Bu mücadele pek tabii ki eskinin formundan farklı olacaktır, ancak ekonomik temelden kaynaklanan sorunların kimlik üzerinden kapatıldığı bir döneme girildiği için gerçekte asıl mesele yine de ekonomik sömürdür.

Çok kaba haliyle özetlediğimiz farklı perspektifler daha detaylı incelendiğinde bu noktalar dışında elbette tartışmanın çok daha farklı

uzamları olduğunu görmek mümkündür. Ancak bu yazıda teorik tartışmaları burada bitirmeden önce, son bir nokta olarak şunu belirtmekte fayda vardır. İster bir kopuş ve yepyeni bir evre isterse *eski* dönemin devamı olarak görülsün, yazında *yeni* toplumsal hareketler ile *eski* toplumsal hareketler arasında, yukarıda bahsetmeyip sona sakladığım, önemli bir fark da şudur. Yeni toplumsal hareketlerin, klasik siyasal stratejilerden vazgeçerek, devleti ele geçirme yerine yani ekonomik ve siyasal olarak “sahip olma” mücadelesinden toplumsal cinsiyet, ırk, çevre, etnik kimlik gibi konular etrafında örgütlenen grupların “farklılıkların tanınması talebi” olarak “var olma” mücadelesine kaymış olması çoğu zaman liberal teorideki sivil toplum-devlet ya da ekonomi-politik ile sivil toplum arasında yapılan net ayrıma oturtulmaktadır (Coşkun, 2006: 72). Diğer bir deyişle Cohen’in başı çektiği bu fikre göre, kent- sel toplumsal hareketleri yeni kılan sadece çatışma alanlarının ekonomik-endüstriyel olandan kültürel olana kayması değil, yeni toplumsal hareketlerin siyasi ve ekonomik sistemlerin özerk isleyişini öngören bir sivil toplumu savunmalarıdır. Bir anlamda sivil toplum alanında verilen bir mücadele olarak yeni toplumsal hareketler eskinin siyasal mücadele alanında at koşturmasından oldukça farklı bir yerededir. Böylesi bir görüş şüphesiz bugün hakim hegemonik söylemin bir parçasıdır ve siyasal ile sivil olanı bu denli ayırmak ve yeni ve eski toplumsal hareketleri de bu noktadan açıklamak toplumsal gerçekliği açıklamada oldukça fazla sıkıntı yaratmaktadır. Bundan dolayı, mesele *eskiden* keskin bir kopuş mu yoksa süreklilik mi olduğundan ziyade, bu tür bir bakış açısının yaratacağı tehlikenin kendisidir. Sonuç bölümünde bu noktaya tekrar dönmek üzere şimdi tüm bu bakış açılarından Gezi Parkı eylemlerini anlamaya çalışalım.

2. Bir Kamusal Alan olarak Taksim Meydanı

Toplumsal hareketler nasıl ki modern devlet döneminde ortaya çıktıysa, toplumsal hareketlerin mekanı olan meydanlar da modern kentlerde ortaya çıkmıştır. Toplumsal hareketlerin mekanı aslında meydanlardır ve hiç kuşkusuz bundan dolayı meydanlar yakın geçmişe dair bir

toplumsal tarihin üretildiği kamusal alanlardır da. Daha da önemlisi sosyal ve siyasal pratiklerle mekânlar arasında karşılıklı bir ilişki söz konusudur. Türkiye'nin toplumsal tarihinde de Taksim meydanı merkez noktadır aslında. Kısaca, Taksim meydanı toplumsal hareketler açısından Türk siyasal hayatında her zaman önemli olmuş mekanlardandır.

Yaşanan Gezi Parkı süreci de öncelikle Gezi Parkı'nda başlamış kısa süre içerisinde yanı başında Taksim Meydanı'na taşmış, daha sonra da İstanbul'un her bölgesine yayılırken, günler sonra sakinleşen ortamda bile olaylar tekrar artık Gezi'de değil Taksimde devam etmiştir. Gezi Parkı'nın devamı olarak günler sonra ortaya çıkan "duran adam" gibi alternatif eylemlerin mekanı artık tarihselliğine dönerek Taksim meydanı olmuştur. Bundan dolayı Gezi Parkı eylemlerinin, yine aynı meydana gerçekleşen diğer toplumsal hareketlerden farklı olduğu ya da onlarla benzer olduğu noktaları tespit etmek için, Taksim meydanının tarihçesine kısaca göz atmak gerekmektedir.

Taksim Meydanı, edinilen bilgilere göre, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerine kadar mezarlık alanı idi. Yani Beyoğlu'nun bittiği yer olan Taksim meydanı, o zamanlar şehrin bittiği nokta ve mezarlıkların başladığı alandı. Zaman içerisinde, Osmanlı zamanında Teşvikiye'ye kadar askeri alanlar yapılmış: Topçu Kışlası, Taşkışla, Talimhane, Harbiye... Ancak unutulmaması gereken bir olgu, Osmanlı'nın son dönemlerinde, Beyazıt meydanı hala şehir merkezi olarak önemini korurken, yeni kapitalist sınıfın mekanı olarak tam da şimdiki Taksim meydanınakadar uzanacak olan Galata ve Pera etrafı olacaktır. Dünya finans ve sermayenin şehre girmeye başlamasıyla beraber, yeni ticaret merkezleri, iş merkezleri, özellikle yabancılara ait hastaneler, bankalar, oteller, okullar hep işte bu yeni sınıfın ortaya çıkmasıyla beraber bu söz konusu mekanda yoğunlaşmaya başlamıştır (Baykan&Hatuka, 2010: 52). 1850'lerden sonra hızlı şekilde yeni batılı görünümünü plancıların çabasıyla almaya başlayacak olan Galata-Pera etrafı böylece Cumhuriyetten çok daha önce modernleşmişti. İstanbul'un Birinci Dünya Savaşı sonunda işgal edildiği dönemde İstanbul 'da işgal kuvvetleri meydanı stada çevirmiştir. Taksim meydanı için en önemli gelişmelerden birisi,

bundan sonra 1928 yılında Cumhuriyet Anıtı'nın meydana yerleştirilmesidir. 2,5 yılda yapılan Anıt'ın meydana yerleştirilmesiyle Taksim meydanı aslında meydan haline gelmiştir. Bir diğer önemli gelişme de meydan da İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı döneminde Henri Prost'un hazırladığı proje doğrultusunda 1940'ta Gezi Parkı'nın oluşturulmasıdır².

Ancak hiç tartışmasız Cumhuriyet Anıtının 1928'de inşası bir nevi kurulan yeni cumhuriyetin Ankara'dan sonra İstanbul'a da hakim olduğunun bir sembolüdür. Bunun Taksim'de gerçekleştirilmesi ise, bundan sonra Türk siyasal hayatında Taksim Meydanı'nın toplumsal hareketler açısından hayati bir öneme sahip olmasına sebep olacaktır. Bu anıtın yerleştirilmesi ile beraber Taksim Meydanı adeta İstanbul'da cumhuriyetin başladığı yer haline dönüşmüştür. Ankara'nın İstanbul'a hakim olduğu yerdir Taksim meydanı. Taksim meydanının bu sembolik özelliği sebebi ile Taksim'de gerçekleşecek her tür düzenleme sembolik bir anlama sahip olmakta ve Taksim meydanı'na hakim olmak tüm Cumhuriyeti sembolize edecek hegemonik mekanı elde etmek olacaktır.

Burada bir noktaya daha açıklık getirmek gerekmektedir. Esasında Beyazıt Meydanı toplumsal hafızamız açısından Taksim meydanından başlarda daha önemliydi. 27 Mayıs Darbesi ve olayları Sultanahmet ve Beyazıt Meydanı merkezliydi. Osmanlı döneminde de şehir hayatının hareketli olduğu yer Beyazıt iken Taksim meydanı şehir dışında mezar alanı idi. Cumhuriyet ile beraber Beyazıt meydanına alternatif olarak Taksim meydanı cumhuriyetin bir sembolü olarak en başından beri siyasal bir niteliğe sahiptir ve modern devlet kurgusunun toplum mühendisliğinin bir nevi sembolüdür İstanbul'da. Yeni modern dönemin diğer kentlerinde olduğu gibi İstanbul için de görüldüğü kadarı ile eski kentin yanında yeni bir merkeze ve meydana sahip yeni bir kent inşa etme projesi söz konusuydu. Sonuçta cumhuriyetin ilanı ile beraber İstanbul'da Ankara'nın ilk sembolik hegemonyasını kurduğu Taksim meydanı, böylece kurulduğu andan itibaren zaten siyasallaşmış bir mekandı. Üstelik Ankara'nın İstanbul'da Taksim Meydanı aracılığı ile kurduğu bu hegemonik yapı esasında eski rejime olduğu kadar, hatta

2 <http://www.hurriyet.com.tr/pazar/23465831.asp>

ondan daha fazla 1800'lerden itibaren İstanbul'da ortaya çıkan yeni kapitalist sınıf ve onun hegemonyasına karşı gelişmiştir. Bundan dolayı cumhuriyet ile başkentin İstanbul olması halinde cumhuriyetin yapısı oldukça farklı gelişebilirdi.

Cumhuriyet Anıtı, Gezi Parkı gibi düzenlemelerle İstanbul'un görülmeye değer Cumhuriyet sembolü olan bu alan, 1960'larla beraber yaşanan siyasal gelişmeler doğrultusunda, yavaş yavaş cumhuriyet sembolü olmaktan bir nevi toplumsal mücadele alanının mekanı haline gelmeye başladı. Kamusal bir mekan olarak meydanlar, siyasal rejimin hegemonyasını kurmayı hedeflediği mekanlar olduğu kadar toplumsal hareketlerin de kendine merkez edindiği mekanlardır. Bundan dolayı 1960'larla beraber artık mitingler, yürüyüşler, eylemler, farklı ideolojik gruplar arasındaki çatışmalar, Türkiye'de ilk defa bu meydana görülmeye başlanmıştır. 1969'da Kanlı Pazar, 1977'de kanlı 1 Mayıs, 1989'da Bulgaristan'daki Türklere yapılan zulmü protesto eden eylem... dahası Taksim dışında da İstanbul meydanları, 28 Şubat sürecinde Başörtülü üniversite öğrencilerine yapılan haksızlıklara karşı tüm feminist grupların kol kola yürüdüğü, Hrant Dink Cinayetine karşı protestoların yükseldiği alanlardır.

Yazında çoğu zaman Türkiye'de yeni toplumsal hareketler ile eski toplumsal hareketleri ayıran dönem 1980'deki askeri müdahale olarak görülür. Bundan önceki toplumsal hareketler daha fazla örgütlü, sınıf temelli, eşitlik talepleri üzerinden şekillenirken, daha sonraki hareketlerin daha çok farklı kimliklere sahip sivil toplum örgütleri tarafından daha farklı talepler üzerinden gerçekleştiği söylenir (Şimşek, 2004: 112). Ancak Türkiye'nin, ileride tartışacağımız gibi, kendine özgü siyasal ve toplumsal özgünlüğünün bir devamı olarak, zaten eski toplumsal hareketlerin sınıf temelliliği batıdakinden farklı olduğu gibi, yeni toplumsal hareketler ile eski toplumsal hareketler ayrımında da 1980 askeri müdahalesi somut bir ayırım dönemi gibi görünse de, Türkiye'nin geleneksel yani oturmuş siyasal ve toplumsal gruplarının içten içe değiştiğini, bir değişim yaşadığını ancak Gezi Parkı süreci ile toplumsal hareketlerde de görmek mümkün hale gelmiştir.

3. Kentsel Toplumsal Hareket olarak Gezi Parkı

Taksim Meydanı'nın Türk siyasal hayatı için bu önemi Gezi Parkı süreci ile daha farklı bir boyuta taşınmıştır. Gezi parkı eylemleri, hem eski -yeni toplumsal hareketler açısından irdelenmesi gereken önemli bir toplumsal harekettir, hem de Türk siyasal hayatında toplumsal hareketler açısından hangi noktalarda sürekliliğin söz konusu hangi noktalarda bir kırılmanın söz konusu olduğunu tespit etmek açısından da önemlidir. Şimdi öncelikle yukarıda toplumsal hareketleri eski ve yeni toplumsal hareketler olarak tanımlarken birbirlerinden ayrıldıkları temel noktalar açısından Gezi Parkı eylemlerini irdelemekle başlayalım. Ardından, Gezi Parkı eylemleri üzerinden, Türk siyasal hayatında hangi açılardan siyasal geleneğimizin devam ettiğini ve hangi açılardan yeniliklerin oluştuğunu irdelemeye çalışalım.

Yeni Toplumsal hareketlerin eski toplumsal hareketlerden farklı olup olmadığının tartışıldığı temel alanları belirlemek gerekirse, yukarıdaki tartışmalardan hareketle şunu ileri sürmek mümkündür. Toplumsal hareketler arasındaki temel farklılık, aktör yapısı, taleplerin niteliği ve hareketlerin amacı, örgütsel özellikleri ve siyasal olana mesafesi. Şimdi, sonuncusunu sonuç bölümüne bırakarak geri kalan üç alan açısından Gezi Parkı eylemlerini tartışalım.

Gezi Parkı'nın Sınıfsal Yapısı

Yeni toplumsal hareketleri irdelerken değindiğimiz gibi, bu hareketler, eski sınıf temelli ya da ulusalcı hareketlerden farklı olarak kentli yeni orta sınıf temelli hareketlerdir. Dahası, yeni kentli orta sınıf etrafında aslında farklı sınıfları kapsayan ortak noktasının sınıf esası olmadığı bir aktör yapısından bahsedilmektedir burada. Gezi Parkı eylemlerinin ilk çıkışı çevreci bir eylemdi ve eylemi yapan sivil toplum örgütleri de çevreci hareketlere dayanıyordu. Zaman içerisinde büyüyen eylemlere paralel olarak sanatçıların, entelektüellerin, bir anlamda İstanbul'un yeni kentli orta sınıfının eylemlere ağırlıklı bir biçimde katıldığı gözlenmiştir. Daha sonrasında, meselenin siyasilerin, özellikle Başbakan'ın yaptığı açıklamalar doğrultusunda giderek kutuplaştırılması sonucunda,

eylemler tüm Türkiye'deki kentlere yayılmaya başlamıştır. Eylemlerin mekansal olarak yayılmasına paralel olarak içeriğinde de aktörlerinin profilleri genişlemeye ve değişmeye başlamıştır. Özellikle İstanbul'da varoşlardan ve gecekondu bölgelerinden gençlerin eylemlere katıldığı gözlemlenmekte. Apaçi olarak tanımlanan yeni gençlik grupları meydanlarda boy göstermeye başlamıştır. Eylemlerin kutuplaştırılma sonucunda radikal sol kesimleri de kapsadığı görülürken, özellikle anti-kapitalist müslüman gruplar da devletin aşırı şiddet kullanarak eylemleri bastırmaya çalışmasına tepki olarak eylemlere destek vermeye başlamıştır.

Gezi Parkı eylemlerine karşı olan kesimlerin öne sürdüğü, eylemlerin giderek terörize olmaya başladığı kısmen doğru olmakla beraber, esas olan burada eylemlerin genişlemesine paralel olarak mevcut düzene karşı farklı tepkiler duyan her kesimin eylemlere destek vermeye başlamasıdır. Nitekim anti-kapitalist müslüman gençlerin temelde eylemlere destek verme sebebi, farklılıkların devlet tarafından bastırılmaya AK Parti hükümeti döneminde de devam edilmesi ile kapitalizmin sınırsız aşırı tüketim ve rant kültürüne duydukları tepki olmuştur. Radikal sol kesimler, neo-liberal politikaların İstanbul'da mevcut hükümet boyunca fütursuzca uygulanmasına tepki duyarak katılırken eylemlere, kadın hareketleri de gerek sol feminist gerek İslamcı feministler olsun eylemlere sempati ile destek vermeye başlamıştır.

Böylece kısa süre içerisinde çok farklı toplumsal kesimleri biraraya getiren Gezi Parkı eylemlerinin aktör incelenmesinde bir noktaya daha dikkat çekmek gerekmektedir. Yazının başında belirttiğimiz gibi her mekanın sosyo-politik yapısı farklı toplumsal hareketlere sebep olmaktadır. Örneğin, İstanbul'da eylemlerin aktör yapısı ile Ankara'daki eylemlerin aktör yapıları farklıydı. Eylemleri eleştiren kesimlerin öne sürdüğü gibi cumhuriyet mitingleri tekrar yaşanıyor gibi bir düşünce oldukça gerçek dışıydı, ancak İstanbul'daki eylemlere oranla Ankara'nın sosyo-politik yapısından dolayı aktör profilleri cumhuriyet mitingini anımsatıyordu. Yine de Ankara'daki eylemlerde dahi Cumhuriyet mitinglerinde yer almayan birçok feminist grup Gezi Parkı sürecinde eylemleri en çok sahiplenen kesim olmuştur. Yine İstanbul'da kandil günü anti-kapitalist

müslüman gençliğin Cuma namazı sırasında, Parktaki diğer eylemcilerin o gün kandil olduğu için içki içmemesi ve Cuma namazı sırasında cemaatin etrafında halka oluşturdukları tablo, söz konusu eylemlerin Cumhuriyet mitingi ile uzaktan yakından alakası olmadığını açık ve net göstermektedir. Ortada tek bir ortak nokta vardır, iktidar partisinin politikalarına tepki duymak ve buna karşı eylem yapmak. Bu da her tür toplumsal hareketin varlık sebebidir aslında. Farklı şehirlerde farklı aktör yapılarına sahip olan Gezi Parkı eylemlerinin en temel ortak noktası da tam da bu tepkisellik olmuştur.

Sahip olma veya Var olma mücadelesi mi?

Taksim Meydanı, yukarıda bahsettiğimiz üzere, siyasal temsiliyet ve güç mücadelesi açısından kritik bir öneme sahip olan kamusal alanların başında gelmektedir. Burada irdelenmesi gereken iki ayrı konu vardır, birincisi Taksim meydanı ve Gezi parkı ile ilgili hakimiyet mücadelesi diğeri de Gezi Parkı eylemlerinin Gezi Parkı ötesinde nerede düğümlediği. Bu iki konu Gezi Parkı eylemlerinin kendinden öncekilerden hem ayıran hem de onlara benzeten iki ayrı noktadır.

Taksim meydanı, tarihsel önemi dolayısıyla, Türk siyasal hayatında farklı kesimlerin hegemonya mücadelesinde önemli olan mekanlardandır. Bir nevi cumhuriyet Ankarasının İstanbuldaki ilk hegemonyasını kurduğu mekandır. Bundan dolayı Kemalist Projeye karşı çıkan kesimlerin değiştirmeyi, kendi sembollerini yerleştirmeyi istedikleri, Kemalizme bağlı olan kesimlerin de korumaya çalıştığı mekandır Taksim meydanı. Her iki kesim de toplumsal hegemonya inşası için sahiplenmeye çalışmaktadır. Kamusal alanlar olarak meydanların her toplumda böyle özellikleri vardır.

Diğer taraftan Gezi Parkı eylemlerine dönersek, burada uzun uzadıya Gezi Parkı eylemlerinin amaçları üzerine analiz yapmak bu yazının öne sürmek istediği temel tartışmayı dağıtır. Nitekim Gezi Parkı eylemlerinin amaçları, niteliği farklılıklar ve çeşitlilik arz etmektedir. Ancak ben burada konuyla ilgili olarak iki noktaya dikkat çekmek istiyorum, birincisi yeni toplumsal hareket olarak hangi noktalarda eski toplumsal hareketlerden Gezi Parkı eylemlerinin niteliğinin değişiklik

arz ettiğidir. Yeni toplumsal hareketlerin en önemli özelliği, kimlik temelli kültürel taleplerüzerinden şekillenmeleridir. Bunların arasında çevreci hareketleri, toplumsal cinsiyet hareketleri, barış hareketleri, insan hakları savunuculuğu vs. birçok talep sayılabilir. Gezi Parkı eylemleri bu noktada, açık bir şekilde çevreci bir hareket olarak başlamış ve ilerleyen süreçte de kültürel olarak tanınma, var olma mücadelesine dönüşmüştür. Özellikle hükümetin baskı yoluyla toplumsal hayata sürekli müdahale ederek gündelik hayatı şekillendirmeye ve standartlaştırmaya çalışmasına duyulan tepkinin bir dışı vurumudur aslında.

Bu noktada Gezi Parkı eylemini gerçekleştirenlerin çoğu için, Kemalist rejim modernleşme projesi etrafında ne kadar toplum mühendisliği gerçekleştirdiyse ve bunun için birçok toplumsal kesimi mağdur ettiyse, bugün Ak Parti de bundan farklı davranmamaktadır. Kendisine muhalefet eden her tür sesi terör örgütü olarak suçlayarak bastırmaktadır. Ne yaşam, ne düşünce özgürlüğü vardır. Türkiye basın özgürlüğü sıralamasında giderek gerilere düşmektedir. Sınır Tanımayan Gazeteciler Örgütü'nün (RSF) 2013 yılı basın özgürlüğü raporunda Türkiye bir önceki yıla göre 6 basamak daha düşerek 179 ülke arasında sondan 26'ıncılığa geriledi³. Türkiye, sıralama ilk kez yayımlandığı 2002 yılında 139 ülke içerisinde 99., 2003'te 166 ülke arasında 116., 2004'te 167 ülke içerisinde 113., 2005'te 167 ülke içerisinde 98., 2006 yılında 168 ülke içerisinde 98., 2007'de de 169 ülke içerisinde 101. olmuştu.⁴ Görüldüğü gibi, Ak parti zaman içerisinde giderek daha anti demokratik yönleri ağır basan bir davranış tarzı benimsemeye başlamıştır. Ve bu anti demokratiklik, en son kendini Gezi Parkı süreci ile de göstermiştir. Gezi Parkından sonra hiçbir şey artık Türkiye'de eski si gibi olmayacaktı.

Gezi Parkı eylemlerinin bu kimlik temelli taleplerinde, öne çıkan bir diğer unsur, yeni toplumsal hareketler yazınında tartışılan devleti ele geçirme mücadelesidir. Gezi Parkı, rejimi yıkmak, iktidarı devirmek,

3 <http://www.amerikaninsesi.com/content/rsf-turkiye-basin-ozgurlugunde-154uncu-sirada/1709213.html>

4 <http://www.bianet.org/bianet/110373-turkiye-basin-ozgurlugu-siralamasinda-102-sirada>

tekrar darbelerin yapılmasının alt yapısını oluşturma amaçları olan bir hareket değildi. Ancak hükümeti, uyguladığı politikalar dolayısıyla eleştiren ve protesto eden bu hareket, hükümeti yıpratma potansiyeline sahipti. Ancak hiçbir toplumsal hareket hükümeti devirmek, hükümeti yıpratmak amacıyla yapılmaz. Bu ileri demokrasilerde bir tür muhalefet yoludur ve bu muhalefetin sonucunda hükümet ya yıpranır ya da uyguladığı politikaları gözden geçirerek halkın bazı kesimlerinin tepki duyduğu politikalarından geri adım atmayı seçer. Toplumsal hareketler, ülkede hükümetin sınırsız iktidar sahibi olarak totaliter rejime dönüşmesi önünde bir tür frenler aslında. Ancak biz de bu Gezi Parkı'ndan önce de sonra da böyle kabul edilmemektedir. Her kim iktidara muhalif olursa bu ülkede ya vatan haini, ya terör örgütüne üye olmakla suçlanmıştır. Oysa demokrasi sadece seçimle başa gelmek değildir, demokrasi, tam tersine birbirini frenleyebilecek güç dengesi yaratılarak farklı kesimlerin her birinin siyasallaşabilmesine imkan vermesi gereken bir sistemdir. Özellikle bu noktada yeni toplumsal hareketlerin, en önemli özelliği karşımıza çıkmaktadır; artık eski si gibi iktidarı ele geçirme ve devlet gücünü ele geçirdikten sonra dünyayı topyekûn değiştirme hedefi yerine iktidarın kendisine karşı bir isyan, diğer bir deyişle, iktidarı ele geçirmek yerine sürekli bir toplumsal müdahale yoluyla iktidarı frenleyebilme, etkileyebilme ve bu yolla yanlış giden sorunları aşamalı ve somut olarak çözmeye yönelik stratejiler üretmek.

Gezi parkı eylemlerinin bir diğer tartışıldığı konusu tam da bu nokta ile ilişkilidir. Gezi Parkı sürecinden yalnızca bir yıl önce ortaya çıkan Wall Street eylemleri ile Gezi Parkı eylemleri ve daha sonra Gezi Parkı eylemlerinden ilham alan Brezilyadaki toplumsal hareketlerin her üçünde de ortak olan nokta, ve belki de bunları yeni toplumsal hareketler olarak tanımlamaya en çok imkan veren nokta: kapitalist dünya düzenine topyekûn karşı çıkış yerine yanlış giden ve sistem içerisinde çözülmesi muhtemel olan sorunları vurgulayarak hükümetin politikalarını etkilemeyi amaçlamalarıdır.

Gezi Parkı Örgütlü bir Hareket miydi?

Gezi Parkı, Türkiye’de ilk defa bir veya birkaç STK’nın örgütlediği ve sahiplenmediği bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Gezi Parkı eylemleri ilk başta Gezi Parkı ve Taksim Projesi ile ilgili duyulan tepki doğrultusunda İstanbul’daki birkaç sivil toplum örgütünün girişimiyle başlamış olsa bile, zaman içerisinde, çok seslilik, çok aktörlülük, merkezsizlik eylemlerin yapısına baskın olmuştur. Ancak unutulmaması gereken bir nokta, yeni (kentsel) toplumsal hareket olarak Gezi Parkı eylemlerinde geleneksel örgütlenme biçimleri yerine bu merkezsizlik yapısı eski toplumsal hareketlerden keskin bir kopuş olarak yorumlanmamalıdır. Nitekim Gezi Parkı eylemleri Türkiye’deki eski toplumsal hareketlerden miras kalan strateji ve kaynakları uygun bir biçimde kullanmıştır. Bundan dolayı, eski toplumsal hareketlerden farklı olduğu ve benzeştiği birçok yönü vardır Gezi Parkı eylemlerinin.

Gezi ile Başlayan Süreçte

Türk Siyasal Hayatındaki Devamlılıklar ve Kırılmalar

Daha da önemlisi, Gezi Parkı Eylemleri, Türk siyasal hayatında nelerin değiştiğini ve nelerin değişmediğini görmek açısından önemli bir laboratuvar haline gelmiştir. İlk olarak şunu belirtmekte fayda vardır, Gezi Parkı, Türkiye’de kalıplaşmış ideolojik grupların ötesine geçmiş bir hareket olarak, aslında son 20-30 yılda Türkiye’de eskinin Ortodoks ideolojik gruplarının her birinin içerden bir değişime uğradığını ve parçalandıklarını göstermiştir. Bu anlamda Türkiye’de tüm ideolojileri kökten etkileyen bir paradigma değişiminin 1980 sonrası açık bir şekilde yaşandığını öne sürebiliriz. İslami hareketlerin, Kürt hareketinin, milliyetçi grupların, Kemalist kesimlerin, muhafazakar kesimlerin, liberal kesimlerin tamamının dikey olarak Gezi Parkı’nda bölündükleri ortaya çıkmıştır. Milliyetçi olanlardan Gezi’ye destek veren olduğu kadar vermeyen de olmuştur, İslami hareketlerin kimileri hükümet tarafında yer alırken, kimileri eylemcilerle kol kola meydanları doldurmuştur. Kemalist kesimde önce eylemlerle CHP’nin bir ilgisi olmadığını açıklaması ardından yavaş yavaş başbakanın meseleyi kutuplaştırma

üzerinden siyasal rant aracı olarak kullanmasına karşın sahiplenmeye başlaması, Kemalist kesimin örgütsel bazda eylemlerin neresinde durduğuna dair kafa karışıklığı yaratmıştır. Dahası tencere-tava eylemlerinin, Başbakan’ın Fas dönüşü havaalanında yaptığı o çarpıcı ve keskin duruşunun ardından ortaya çıkması da manidardır. Yine Kürt hareketi içerisinde de meseleye destek verenler vermeyenler olmuştur. Anlaşılan o ki son 30 yılda özellikle 28 Şubat sürecinin yarattığı kutuplaşma siyasetine rağmen, arkasından gelen Ak Partili yıllar bu tür bir ideolojik parçalanmaya imkan vermesi açısından Türk demokrasi tarihinde olumlu izler bırakması gereken dönemler olarak hak ettiği yeri almaktadır. Nitekim 28 Şubat sürecini unutturan ve toplumun zıt kesimlerinin üniversitelerde birbirleriyle fikir alış verişi yapmasını sağlayan ortamların yeniden inşa edildiği dönem AK Parti’nin ilk iktidar yıllarıdır. Diğer bir deyişle kimlik temelli toplumsal hareketler eski ninortadoks ideolojik gruplarını içerden etkilemeyi başarabilmiştir. Bu söz konusu Türkiye’nin köklü ideolojik gruplarının kendilerini revize etmesini sağlayacağı için demokrasimiz adına bence başarılı bir deneyimdir. Ancak zaman içerisinde yaşanan gelişmeler ve en nihayetinde Gezi Parkı eylemleri sırasında hükümetin tavrı ve aşırı şiddet kullanımı, demokrasimiz için ele geçen bu fırsatın yine Ak Parti tarafından yok edildiğini göstermiştir. Gezi Parkının gösterdiği bir diğer nokta olan, kentsel mekanların giderek siyasal çatışmada merkezi bir role sahip olmaya başladığıdır. Bir anlamda kentsel siyasetin yanı başında, siyasetin giderek daha kentleştiğini görmekteyiz. Bugüne kadar ilk defa kentsel bir mesele üzerinden ortaya çıkan bir hareket ulusal ölçüğe çıkmıştır.

Gezi Parkı sürecinin kanıtladığı bir diğer olgu ise, işte tam bu nokta ile ilgilidir. Lefebvre’nin bir nevi kentsel devrim olarak tanımladığı ve mekanın özellikle kentsel mekanın anlamının 1970’lerden sonra tamamen değişim gösterdiği noktası, Türkiye’de gelinen noktada Gezi parkı ile kendini göstermiştir. Nedir bu? İlk defa eylemciler ile eylemin ifa edildiği mekan arasında eylemin amacı bakımından doğrudan bir ilişki ortaya çıkmıştır. Mekan artık eylemcilerin, bir amaç için toplanıp eylem yaptığı bir nevi konteynır olmaktan çıkmış, mekan artık eylemcilerin bizatihi eylem yapma gerekçesi haline dönüşmüştür. Bunun Gezi

Parkı öncesi örnekleri yok mudur? Evet, vardır, Bergama’da senelerdir süren halk hareketleri örneğin. Ya da en son Gezi Parkı’ndan önce Aralık 2012’de ODTÜ’deki olaylar. Bunlar, amaçları, eylemin üzerinde ifa edildiği mekan ile eylemin gerekçesi arasında bir ilişki olmayan diğer toplumsal hareketlerden farklı olarak, mekanın sosyal pratik ile karşılıklı bir ilişki içinde olduğu ya da bunun en net somutlaştığı eylemlerdir. Gezi Parkı eylemlerini Bergama ya da ODTÜ’den ayıran nokta ise, kentsel mekanın kendisi için verilen mücadelenin, ulusal ölçekte bir toplumsal mücadeleye taşınabilmiş olmasıdır. İşte tam da bu nokta iktidar yanlısı bakış açısının “mesele 3-5 ağaç değildi” ifadesine sarılmasına sebep olmuştur. Ancak buna sığınmak ya da sarılmak bugünkü iktidarı travmatik bir şekilde olayı yanlış algılamasına ve analiz etmesine sebep olmuştur. Sargın’ın belirttiği gibi (2013: 5):

“siyasi iktidar, “demokrasi, eşitlik ve özgürlük” adına toplumsal bir muhalefet koyan geniş katılımlı kitleleri doğru tahlil edebilmiştir. Tam tersine yanılısına öylesine büyük bir boyuttadır ki, iktidarın şiddeti meşru gösteren söylem ve eylemlerde görülen ivme ve yoğunluk, ancak bir tür akıl tutulmasıyla tarif edilebilir boyuttadır. Burada gizil bir diğer yanılısamanın, biz meslek insanları için daha da önem arz ettiğini belirtmek gerekir. ... Gezi olaylarında ise Taksim Meydanı toplumsal muhalefetin önemli bir aygıtına dönüşmüştür ve mekân, direnen kitlelerin salt söyleminde değil eylemliliklerinin de merkezinde yer almıştır – burada direnen özne ile mekân arasında yeni bir tür siyasi bağ söz konusudur. Bu bağın ne menem bir şey olduğuna dair daha üst-ölçekli tahlillerin yapılması zorunluluktur”

Bundan dolayıdır ki, “meselenin 3-5 ağaç olmadığı ve bunun sadece bahane olduğu”nu savunan iktidarın aktörleri, uyguladıkları aşırı şiddeti böyle bir yanlış analizle meşrulaştırmışlardır. Meseleyi sağlıklı analiz etmek yerine, “sosyal pratik ile mekan arasındaki bu yeni bağı göremeyip, bahane edilen şey olarak görmek mekanı, dolayısıyla şiddeti, olağan, normalleştirdiğimiz bir terbiye yöntemi, hizaya sokulmak adına meşruluk kazanan bir usule kolaylıkla dönüşürebilecektir” (Sargın, 2013: 5) ya da bu usulü yeniden üretebilecektir. Yani siyasal geleneğimizde süreklilik

arz eden bir olgu söz konusudur. Diğer taraftan mekan ile toplumsal hareket ya da sosyal pratik arasında ortaya çıkan bu bağın kendisi ise yenidir. Bu yenilik, ise madalyonun iki yüzünden biri olan iktidar için kentsel mekanlar uzun zamandır bir rant alanı olarak zaten önemini koruyor olmasına karşın, ancak madalyonun öbür ucunda yer alan toplumsal hareketler açısından oluşturulan bu rantın toplumsal çelişkide yarattığı derin izlerin ortaya çıkardığı huzursuzluğun Gezi Parkı eylemleri ile görünür hale gelmiş olmasıdır.

Diğer taraftan Gezi Parkı eylemleri, Türk siyasal hayatında devamlılık içinde olan bir geleneği de açıkça göstermiştir: Liderlik kültürü. Türk siyasal hayatında tabiri caizse her şey değişiyor ama lider etrafında gelişen siyasal kültür bir türlü değişmiyor. Üstelik bu mesele sadece siyasal partiler içi anti demokratik yapıyı ve siyasal alanda anti demokratikliği yaratmakla ya da sürdürmekle kalmıyor, aynı zamanda toplumsal muhalefet ya da toplumsal hareketlerde de kendini gösteriyor. Zaten iktidar ile toplumsal hareketler madalyonun iki yüzü gibidir. Türkiye gerçekliğinde de bu madalyonun iki yüzünde de Tayyip Erdoğan kültürü yer alıyor. Tüm gezi parkı süreci ya Tayyip Erdoğan’ı sevenler ya da onu her kötü giden şeyin tek sorumlusu olarak gören iki temel gruba ayırarak incelenebilir. Yani türk siyasal hayatında değişmeyen bir nokta olarak liderlik kültürü, Gezi Parkı sürecinde de kendini göstermiştir.

Sonuç Yerine: Sivil olan Siyasal olamaz mı?

Tüm Gezi Parkı süreci ve sonrasında, Gezi parkı eylemlerinin karşısında duran kesimlerin tamamı şu ifadeyi sıklıkla kullanmıştır “mesele 3-5 ağaç değildi, bu bahane edilerek, iktidara karşı bir duruş sergilendi. Ve talep edilen yaşam hakkıma dokunma ifadeleri hep bir bahane, temelde iktidarı ve Türkiye’yi bu hareketlerle zayıflatmak isteyen bir siyasal hareket var karşımızda”. Bu noktada monolog diyaloga dönüşmekte, tam da bu yüzden toplumsal yapımız açısından bir ilerleme olarak kabul edilecek bir nokta ortaya çıkıyor, Gezi Parkı eylemlerini savunan kesimler şu cevabı vermekteler “evet, mesele 3-5 ağaç değil, ama bahane edilen de bu değil, orada yapılacak bir AVM için yeşil alanın yıkılmasına

duyulan tepkidir. Üstelik bu uzun zamandır süren bir rant çılgınlığına sahip olan iktidara duyulan bir öfkenin dışı vurumudur. Uzun zamandır birikmiş bir isyan var yapılan adaletsizliklere karşı. İşte bunların tamamı Gezi Parkı'nda birleşti". Her toplumsal yapının tarihsel koşullarından getirdiği kendine özgü olguları vardır ve bu her tür toplumsal olaya yansır. Türkiye'de Taksim Meydanı siyasal bir hegemonya inşasında mekansal olarak en önemli alanlardan biridir. Ortaya çıkan her tür toplumsal hareket kendini burada temsil etmek ister. Her tür toplumsal kesim de bu alanda kendinin temsil edilmesini ister. Taksimde cami projesi uzun yıllardır tartışılan en güzel örneklerden biridir belki de. Türkiye'nin geç modernleşen ve bu noktada batılı bir ülke olmaktan çok batı bağımlı bir ülke olmasının getirdiği toplumsal kutuplaşma esasında Türkiye'de eski toplumsal hareketler olarak tanımlanan hareketlerin de tıpkı bugünkü gibi melez formlara sahip olduğunu göstermektedir. Belki de Türkiye'de sosyalizmi savunan kesimlerin muhafazakar kesimlere göre üst sınıftan ortaya çıkması en çarpıcı durumdur bununla ilgili. O halde sona sakladığımız sorunsalımız ile ilgili şu nokta önemlidir: "Türkiye'de eski toplumsal hareketler de yazındaki eski toplumsal hareketler formuna aslında uymamaktadır"

Görüldüğü gibi yeni toplumsal hareketlerin eski sinden farklılığı temelinde ayrılan kuramlar söz konusudur. Esasında bu ayrılış daha detaylı incelendiğinde meselenin en temelden sivil toplum, devlet, ekonomik, kültürel gibi kavramların arasındaki ilişkinin netliğine göre şekillendiğini gözlemlemek mümkündür. Kuramlardan eski ile keskin bir kopuş yaşandığını söyleyen yeni toplumsal hareketler kuramlarına göre, eski hareketler temelde siyasal ve ekonomik iken yeni olan kültürel ve kimlik temellidir. Dahası eski hareketler devlet ve iktidarı ele geçirmeye çalışmayı temel hedef alırken kendisine, yeni hareketler daha sivil alana girmiş temel haklar ile sivil toplumun alanının genişletilmesi talepleri doğrultusunda hareket etmekte; böylece devleti ele geçirmektense iktidarın kanalları ve stratejileri ile uygulanma biçimlerine sivil alandan bir tepki göstermektedir. Diğer taraftan neomarksist olarak tanımlanabilecek açıklamalar ise gerçekte kültürel olanın ekonomiden sivil olanın da siyaset ve devletten ayrılamayacağını söylemektedir. Bu noktada bu

çalışmada Gezi parkı eylemleri incelenirken, sorulan temel sorulardan birincisi tam da bununla ilgilidir. Gezi Parkı eylemlerine karşı bir duruş sergileyen Türkiye’deki birçok toplumsal grup temelde şunu iddia etmiştir “Gezi Parkı eylemleri oradaki üç beş ağaçla sınırlı talepler için yapılmamıştır”. Buna karşın Gezi Parkı eylemlerinin yanında yer alan kesimler de şu cevabı vermiştir “evet mesele sadece oradaki 3-5 ağaç değil”. Görüldüğü gibi her iki kesiminde ortaklaştığı bu noktadır. Bu doğrultuda Foucault’nun “bio iktidar” kavramından hareketle burada şu soru sorulabilir “Siyasal alandaki iktidar ve güç ilişkisi eğer her yerde söz konusu ise sivil alana yönelik talepler neden siyasi bir hedefi kendi içinde barındıramaz. Yazında sivil olan neden siyasal olandan keskin şekilde ayrılmakta ve bu ayrılma sonucunda da gerçekleştirilen bir toplumsal hareket siyasal olmakla suçlanmaktadır. Bu bir suç mudur?”. İçerisinde siyasi emeller barındırması ilginç midir? Dahası suç mudur?”

Bu noktada bu yazı temelde yeni toplumsal hareketleri siyasal olmamak noktasında eski hareketlerden keskin şekilde ayıran kültürelci yaklaşımları eleştirmektedir. Şüphesiz ki her dönemin kendi düsturu, bir ana akımı vardır ve içinde bulunduğumuz dönem bu anlamda geçmiş dönemden farklıdır. Ancak bu farklılık sosyal değişimin gerektirdiği kadardır, diğer bir deyişle, hiç birşey aynı kalmaz, sürekli değişim vardır, devingenlik stabiliteden her zaman daha gerçektir. Tıpkı siyasetin, devletin, iktidarın anlamı zaman ve mekanda nasıl sürekli değişiyorsa, toplumsal hareketler de içinde bulunduğu zaman ve mekana göre sürekli değişir, dönüşür ve diyalektik bir şekilde siyaseti de dönüştürür. Bu anlamda eski dönemden şüphesiz farklı olan yeni hareketler ile ilgili temel sorun ise, bunların ne kadar kopuş ne kadar süreklilik arz ettiğidir eski hareketler ile. Bu sorun ile ilgili de temel kıstaslardan birisi sivil ve siyasal talepler farkıdır. Bu soruya verilecek cevabın kendisi sınıf temelli veya kimlik temelli bir toplumsal hareket mi olduğu ya da kültürel talepler mi ekonomik talepleri mi içerdiği bu hareketlerin ve dolayısıyla böyle olmanın yaratacağı sonuçları da etkileyecektir.

O halde bu sorun ile ilgili sivil ya da siyasal taleplerin yoğunluğu ne gibi sonuçlar doğuruyor, nedir bunun kıstası daha detaylı incelemek

gerekmektedir, daha da önemlisi sivil ile siyasal talep arasındaki diyalektik ilişkiyi yeniden irdelemek gerekmektedir. Sivil ile siyasal arasında bir terazi dengesine ya da birbirinin zıddı konumlandırmalara dayanan bir ikilemden ziyade diyalektik bir ilişki vardır. Aslında toplumsal hareketler de ister eski ister yeni olsun bu diyalektik ilişkinin tam da merkezinde durmaktadır.

Liberal teori çoğu zaman kutuplaşan kavramlar üzerinden analizler gerçekleştirmektedir. Esasında bilimsel bir çalışma toplumsal olayları sağlıklı analiz edebilmek için bir soyutlama gerçekleştirmeye muhtaçtır. Bu soyutlamada çoğu zaman toplumsal meseleleri açıklayabilmek için ideal tipler yaratılır ve kavramsallaştırmalara gidilir. Ancak bu ideal tipler gerçek hayatta hiçbir zaman ideal halleriyle yer almazlar tıpkı kavramlar gibi. İdeal tipler üzerinden toplumsal yapı analiz edilirken bu ideal tipler üzerinden toplumu okumak sadece bir aşamadır, ancak bilimsel bir çalışma bu okumayı kendine veri alarak bu kez dönüp ideal tipler arasındaki ilişkileri (veya ilişkisizliği) tespit etmeye muhtaçtır, gerçeği algılayabilmek için. Yani diğer bir deyişle bir tür diyalektik ilişki kavramlar, kuramlar ile gerçeklik arasında gidip gelmedir. Siyasal olan ve sivil olan da bu tür bir muhtaçlığı içinde barındırmaktadır. Toplumsal olayları anlayabilmek için siyasal olan sivil olan gibi ayrımlar, çözümlenmeleri sistematik gerçekleştirmeyi sağlamaktadır, ancak bir ileri aşamada sivil ile siyasal arasındaki ilişkiyi gerçekliğe bakarak tekrar analiz etmek hayati bir öneme sahiptir. Liberal teori sivil ve siyasal olanı net bir şekilde ayırmaktadır. Bu tür bir analiz esasında sivil üzerinde siyasalın hegemonik inşasının bir anlamda bilimsel meşruluk zeminini yaratmayı sağlamaktadır. Eski ve yeni toplumsal hareketleri bu noktada keskin bir şekilde sivil-siyasal şeklinde ayırmak, yeni dönemin artık eşitsizliği ve sınıf temelli toplumsal yapısının değişerek, dönüşerek devam ettiği gerçeğini bir anlamda göz ardı etmeyi beraberinde getirmektedir. Bu noktada Gezi Parkı analizlerinde de eylemlere katılan kesimleri rahatlıkla sivil bir hareket değil, mesele 4-5 ağaç değil, iktidara sahip bir hükümeti devirmek, yıpratmak amaçlı siyasal hatta terörize eylemler olarak suçlamak mümkün olabilmektedir. Böylece Gezi Parkının yeni toplumsal hareketlere sivil değil sivil

görünen siyasal eylemler olarak eski ye, eski zihniyetin devamına konumlandırmak pek tabii mümkündür ve gerçeği görememek.

Oysa sivil ile siyasal arasında diyalektik bir ilişki söz konusudur. Bu diyalektik ilişki sivil ile siyasalın birbirini sürekli etkilemesi, şekillendirmesi sonucu her ikisinin de ontolojik tanımlamalara sahip olmasından ziyade devingen ve tarih-mekan bağımlı tanımlamaları hak etmesine sebebiyet vermektedir. En kısa haliyle sivil olan siyasal tarafından hegemonyasını kurmaya çalıştığı alan iken, siyasal olan da sivil olanın eylemleri, tercihleri, taktikleri ile politikası değişmek zorunda kalan hâkim iktidar veya muhalefet gücüdür. Burada tanım gereği devleti yeniden tanımlamaya gitmek gerekmektedir. Ancak konunun dağılmaması açısından sadece şunu vurgulamak yeterli olacaktır diye düşünüyorum. Siyasal olan ve sivil olan tıpkı devlet gibi kendinde varolan kendine içkin bir tanımlamadan ziyade kendi dışında tanımlanması gereken olgulardır. Bu doğrultuda pek tabii şunu öne sürmek mümkündür, siyasal alan ve sivil alan, her ikisi de kendine özgü formları alan, normları ve kurumları olan, birbirlerinden diyalektik şekilde etkilenen, esasında toplumsal grupların güç mücadeleleri verdiği alanlardır. Bu anlamda sivil alan da bir güç mücadelesi alanıdır esasında. Bu güç mücadelesinde söz konusu toplumsal grupları ister sınıf temelli, ister kimlik temelli tanımlayın, sonuçta farklı temellere dayanan toplumsal gruplar, tanımlı zaman ve mekân içerisinde değişen –dolayısıyla normları, kurumları, stratejileri değişen- sivil alanda sürekli bir güç mücadelesi içerisindedir. Bundan dolayı yaşanan Gezi Parkı eylemlerini sivil değil siyasal olarak yaftalamak doğrudur ancak siyasal olduğu için yargılamak yanlıştır. Tıpkı Taksim Meydanı’nda 1970’lerde 1 Mayıs eylemlerinin aktörleri sınıf temelli bir siyasal mücadele sergiledikleri kadar veyahut 1989 yılında Bulgaristan’da Türklere yapılan zulmün protesto edildiği eylem kadar, veyahut HrantDink’in öldürülmesinin protesto edildiği eylem kadar, ya da başörtüsü meselesine karşı tüm kadın hareketleri kol kola yürüyüş yaptığındaki kadar, Gezi Parkı eylemleri de siyasaldır. Kendinden önce aylarca süren Amerika’da başlayıp Avrupa’ya yayılan, “Wall Street” eylemlerine benzer ve kendinden sonra ilham olduğu Brezilya’daki eylemler kadar siyasaldır. Ancak eski den farklı olduğu noktalar

şüphesiz aktör profilleri ve amaçlarında ortaya çıkmaktadır. Eski toplumsal hareketler sınıf temelli ve eşitsizliğe, kapitalist sömürüye karşı, ayrıca az gelişmiş ülkelerde emperyalist güçlere karşı gerçekleştirilen toplumsal hareketlerden farklı olarak yeni orta sınıf merkezde olmak kaydıyla sınıf temelliliği ortadan kesen, amaçlarında sahip olma mücadelesinden çok var olma mücadelesini barındıran, en önemlisi de kapitalist sistemi yıkarak sosyalizm getirmek amacı yerine sistemi içeriden revize etmeyi, adım adım, sadece ekonomik değil yaşamın her alanındaki ortaya çıkan ve süregelen sömürü ilişkilerini değiştirmeyi amaçlayan hareketlerdir. Ancak ne Wall Street, ne Gezi Parkı ne de Brezilyadaki eylemler, ayrıca ne kadın hareketleri ne de çevre hareketleri bu noktada sivil hareketler olarak tanımlanarak siyasaldan kopartılmamalıdır. Tam da sivil alandaki var olma mücadelesi ve talebi onları haklı olarak siyasallaştırmaktadır, en az Türkiye’de siyasal olanın senelerce başörtüsüne dair sivil alanda kurmaya çalıştığı hegemonyaya karşı yürütülen toplumsal hareketler kadar siyasaldır. Touraine’nin toplumsal hareketler için belirlediği ana ilke olan siyasal olma özelliği bu anlamda değişmemiş gibi görünmektedir.

Kaynakça

- Baykan, Ayşegül & Hatuka, Tali (2010); “*Politics and Culture in the Making of Public Space: Taksim Square, 1 May 1977, İstanbul*”, Journal of Planning Perspectives, 25:1, pp. 49-68
- Coşkun, Mustafa Kemal (2006); “*Süreklilik ve Kopuş Teorileri Bağlamında Türkiye’de Eski ve Yeni Toplumsal Hareketler*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 61-1, s. 67-102
- Çımrın, Füsün Kökalan (2010); “*Yeni Toplumsal Hareketler ve Kentsel Yaşam*”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sayı:2, s.45-58
- Sargın, Güven Arif (2013); “*Kerbalanın Evladınız; Ayıptur, Zulümdür, Cinayettir!*”, Dosya 32: Direniş Mekanları, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, (2), s. 1-6
- Şengül, Tarık ile Söyleşi; “*Distopya ve Ütopya*”,
(http://www.toplumcinsehicilik.org/documant/Tarik_Sengul_Birartibir_pdf.pdf)
- Şimşek, Sefa (2004); “*New Social Movements in Turkey since 1980*”, Turkish Studies, 5:2, pp. 111-139
<http://www.amerikaninsesi.com/content/rsf-turkiye-basin-ozgurlugunde-154uncu-sirada/1709213.html>
- <http://www.bianet.org/bianet/bianet/110373-turkiye-basin-ozgurlugu-siralamasinda-102-sirada>
- <http://www.hurriyet.com.tr/pazar/23465831.asp>

*****

Abstract: -Not “Non- Political”, “Non- Political View” Gezi Park: In this article, through dealing with the protest of “Gezi Parki” as an example of the new social movements, it is evaluated the literature of the new social movements and discussed the continuity and/or discontinuity of the social movements in the history of the Turkish political life. The main argumentation of the paper is that the new (urban) social movements are political as well as old social movements although they have many different characteristics. Both old and new social movements are political because of protesting any fact in the social structure and that the new social movements are realized in the civil area does not mean that it is not political. At this point, in this article, first, the social movements’ literature is shortly examined. Then, the significance of the Taksim Square for the Turkish political life is summarized in order to demonstrate the importance of continuity in time and space. Last, the protest of Gezi Parki is analyzed within the framework of the main hypothesis of this paper. As a conclusion, unlike the dominant view about the new social movements, its political side is showed through the Gezi Parki process.

Key words: Politics, participation, civil, new social movements.